

Denken met een merel

‘Vanuit het raam van mijn werkkamer kan ik hem zien. Hij zit daar te observeren, strekt soms zijn kopje richting hemel. Hij leidt me niet af, integendeel, hij verbindt mijn aandacht met wat ik aan het doen ben – schrijven. Ik schrijf in gezelschap.’

Het zou onecht voelen om een bespreking van *Leven als een vogel* van de Belgische wetenschapsfilosoof Vinciane Despret anders te beginnen dan met een citaat – als douchen met een regenpak aan, zoals regisseur Jim Jarmusch de vriendelijke Japanse dichter laat zeggen aan het eind van de film *Paterson*. Dit boek zingt met evenveel pathos als de merel die zich buiten het raam van Despret heeft gevestigd – en liedjes leg je niet uit, die laat je horen. ‘De winter is nog niet voorbij, voor morgen is sneeuw aangekondigd. Maar het zal niet lang meer duren, dat weet ik, voordat de merel zich bij de zonsopgang zal voegen en ik elke ochtend in een gezongen territorium zal ontwaken.’

In *Leven als een vogel* leidt Despret ons langs de vele verklaringen die in de geschiedenis gegeven zijn voor dit fenomeen: vogels bakenen een territorium af en zullen die daarna zingend – soms vechtend – bewaken. Waartoe is dat territorium? Veel biologen wijken bij die vraag uit naar functionele verklaringen: om voedsel veilig te stellen, om het alleenrecht op een vrouwtje te claimen, ter bescherming tegen roofvogels of parasieten. Despret laat zien dat er geen algemene theorie bestaat over de kwestie van territoria, noch dat territorium een onschuldig begrip is – de term bereikte de ornithologie bijvoorbeeld ten tijde van grootschalige toe-eigening van gedeeld land, de zogeheten meenten (*commons*).

Maar wat hier misschien een wetenschapshistorische verhandeling lijkt, is eerder een zorgzaam en gevoelig onderzoek naar onze pogingen om dieren te begrijpen en van ze te leren. *Leven als een vogel* laat zien dat theorieën maar al te vaak onze wereld niet verrijken maar juist verarmen door onze aandacht te verstommen. Despret demonstreert daarom ook een bepaalde ethiek van denken, waarbij analogieën met de grootst mogelijke zorg worden aangepakt om aandachtig te blijven. Onbesuisde denkers als Zygmunt Bauman – die te gemakkelijk wespenkolonies mobiliseert voor zijn argument – krijgen ervan langs.

Ook filosoof Michel Serres maakt zich volgens Despret schuldig aan zulke onachtzaamheid. In *Le Mal propre* gooit hij de territoriale handelingen van dieren op één hoopje met de toe-eigeningsdaad van mensen. ‘Hij schrijft dus aan dieren een moderne opvatting over het bezit toe, zonder deze ter discussie te stellen, en verandert aldus dieren in kleinburgers die gespitst zijn op exclusief bezit’, schrijft Despret. Waar ze de analogieën van Serres in andere boeken kan waarderen om de manieren waarop het registers bijeenbrengt en denken verbindt, slaat hij hier de aandacht voor dieren plat door ze andere versies van mensen te maken. Denkers als Serres en Bauman stellen zich op als wetenschappers die je proberen te overtuigen dat alles in de wereld te reduceren valt tot elektromagnetische straling, of dat liefde slechts een spel van feromonen is. ‘Ze vonden “meer”

In deze rubriek leest, wikt en weegt een vakgenoot recent
verschenen Nederlandstalige boeken of belangrijke
vertalingen in het brede wijsgerige veld

in de natuur', zoals filosoof Isabelle Stengers zegt in *Thinking with Whitehead*, 'maar ze stellen voor die te reduceren tot "minder".'

Despret kijkt graag over de schutting bij antropologen. Net als in de gedragsbiologie staan vergelijking en verschil binnen de antropologie constant op gespannen voet. Als bijvoorbeeld Claude Lévi-Strauss in 1962 *Le totémisme aujourd'hui* en het aanverwante boek *Het wilde denken* publiceert, doet hij dit om een in die tijd bijna absoluut geworden verschil tussen het Westen en de 'primitieven' tegen te spreken. Wild denken, zoals hij het denken van enkele niet-moderne volkeren noemt, is dermate systematisch dat het verschil met de westerse wetenschap onmogelijk als een kwalitatief verschil kan worden opgevat. Lévi-Strauss wijst op gelijkenis.

Filosoof Bruno Latour neemt hem die denkstap kwalijk. De gelijkenis is op zich niet het probleem, wel dat Lévi-Strauss de ander enkel in termen van wetenschap uitdrukt. In *Wij zijn nooit modern geweest* schrijft Latour dat Lévi-Strauss de 'primitieve' volkeren er zoveel mogelijk uit willen laten zien als wetenschappers. 'Geef de primitieveling een microscoop, en ze zullen denken zoals wij', vat Latour samen.

Het probleem is hier dat wie te roekeloos op een gelijkenis tussen zichzelf en de ander wijst, de ander alleen kan zien voor zover die op hen lijkt. Zulke pogingen tot begrip beginnen dan al snel te lijken op Narcissus die in het vijvertje een mooie geest dacht te zien, maar verliefd werd op zichzelf. Antropoloog Eduardo Viveiros de Castro, die deze narcistische trekjes adresseert, wordt door Despret geciteerd: 'Als iets de antropologie rechtens toekomt, is dat niet de taak om uitleg te geven over de wereld van anderen, maar de taak om onze eigen wereld te verveelvoudigen.'

Die opdracht drukt Despret ook op het hart van iedereen die zich door vogels laat raken, zeker nu de wereld zichzelf in rap tempo versimpelt. 'Bij gebrek aan aandacht dreigt de gezongen moed van vogels verloren te gaan.'

Auteur **Tjesse Riemersma**

Leven als een vogel
Vinciane Despret
Vert. Jeanne Holierhoek
Octavo Publicaties
192 p. / € 23,50

